

Ida's Sparebøsse – Den fineste julegave gives igen

I julen 1831 fik Just Mathias Thiele udarbejdet en unikabog til sin etårige datter Ida. Den er nu overdraget til Det Kgl. Bibliotek.

af Charlotte Appel og Nina Christensen, Aarhus Universitet, domicilerede forskere ved Det Kgl. Bibliotek

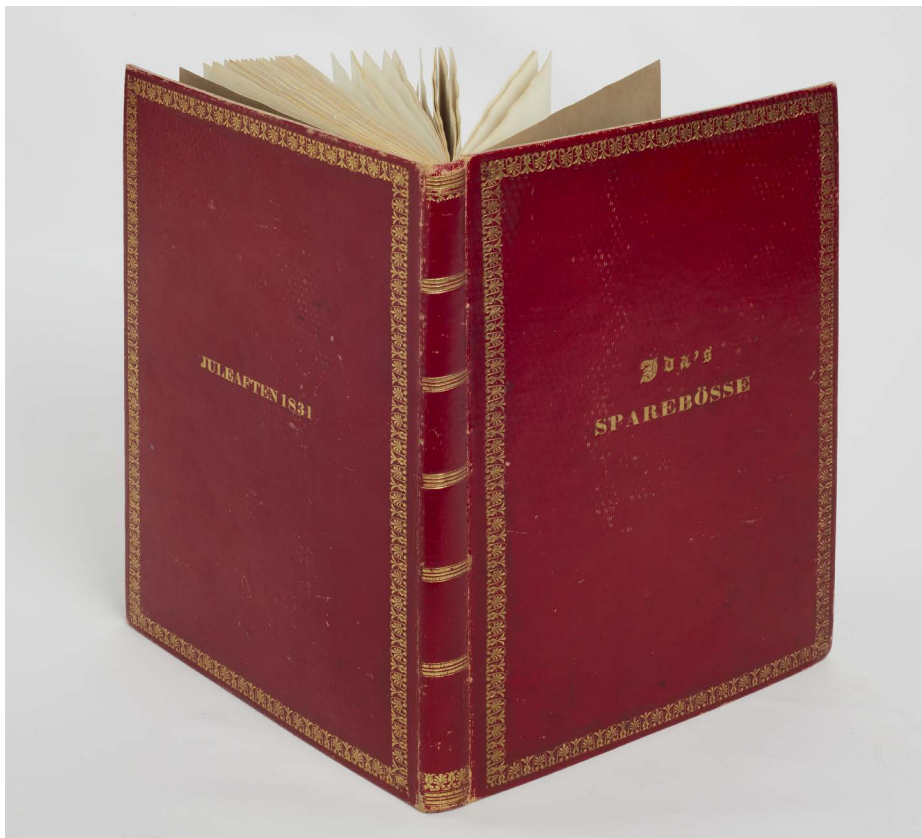
Hvad var den fineste julegave Just Mathias Thiele (1795-1874) kunne finde til sin lidt over etårige datter Ida i julen 1831? Pigen havde allerede ved sin dåb og sin første fødselsdag et par måneder tidligere fået datidens gængse børnegaver i bedre kredse – broderede huer, spisestel af sølv, dukker, dukkestel og børnemøbler – så den 36-årige far måtte finde på noget særligt. Meget var i de år lykkedes for Thiele: Han var søn af en bogtrykker, men blev efter studentereksamen i 1816 volontør ved Det Kgl. Bibliotek. Efter philologisk-philosophisk examen i 1820 steg han i graderne og indsamlede og udgav samtidig, med inspiration fra brødrene Grimm, danske folkesagn. For at fremme sin karriere og øge sin viden om kunst søgte og fik han midler til en dannelsesrejse særligt til Rom, hvilket gjorde, at han ved hjemkomsten i 1825 kunne udnævnes til sekretær og bibliotekar for Kunstakademiet.¹ Efter endnu et par trin op ad karrierestigen havde han i 1829 giftet sig med Sophie Holten, der var datter af en af Danmarks rigeste mænd, Nicolai Holten, og søster til hans gode ven og skolekammerat Christian Holten. Parret flyttede ind i hans embedsbolig på Charlottenborg, hvor datteren Ida blev født d. 22. august 1830. Den centralt beliggende lejlighed dannede i de følgende år ramme for både familieliv og samvær med Thieles forfatter- og kunstner venner, heriblandt H.C.

Just Mathias Thiele. Det Kgl. Bibliotek, Billedsamlingen

Andersen og billedhuggeren H.V. Bissen. Sidstnævnte kom flere gange i huset og har selv beskrevet, hvordan han inkluderede de replikker, Ida Thiele var kommet med, da han udviklede fortællingen “Den lille Idas Blomster” (1835) i dialog med hende, en dag han var på besøg.²

Thiele var meget optaget af æstetik og boghåndværk, og det var derfor naturligt, at gaven til Ida blev en unikabog i et udstyr, der var en konge værdig. På bogens blanke sider nedfældede han i de følgende år iagttagelser om hendes barneliv med den tanke, at datteren, når hun blev større, kunne læse om sine tidlige år. *Ida's*

Ida's Sparebøsse i overdådigt udstyr – på bagsiden teksten "Juleaften 1831". Foto: Mikael Müller, Det Kgl. Bibliotek.

Sparebøsse, som han kaldte den, var altså en slags 'Barnets bog' anno 1831. Værket er nu kommet i Det Kgl. Biblioteks besiddelse i forbindelse med forskningsprojektet *Rundt om børnebogen – Børns bøger i skole, hjem og på bogmarkedet*,³ og her skal dels fortælles om bogen som en ny og spændende kilde til boghistorie, (børne)litteraturhistorie og barndoms-historie, dels om hvordan bogen kom fra gavebordet i stuen på Charlottenborg i 1831 og ind bag Den Sorte Diamants beskyttende mure i 2017.

Faderglæden ved en bog

En boghistorisk tilgang retter opmærksomheden bl.a. mod værkets fysiske udformning og dets tilblivelseshistorie, og dermed mod de aktører og den kontekst, der bidrager til den specifikke udformning af en udgivelse. Som genstand lyser *Ida's Sparebøsse* formelig op i læserens hænder: Titlen er præget i guld på forpermen, der er omkranset af en bred, forgyldt bort. Guldbortens palmelignende ornament, kaldet 'palmetter', gentages på bagpermen, hvor teksten "Julen 1831"

Palmetter, denteller og punktforgyldning på en bund af saffian – dertil guldsnit; der er ikke sparet på virkemidlerne hos bogbinderen i dette lille pragtværk. Foto: Mikael Müller, Det Kgl. Bibliotek.

er skrevet. Ryggen er dekoreret med en simpel stregforyldning, og bogen har tresidet guldsnit. Som for at føje til indtrykket af ødselhed er indersiden af bindet indrammet af en punktforgyldning, og permernes kanter udstyret med såkaldte 'denteller', altså små gyldne 'bidemærker'. Det strålende indtryk forstærkes af, at den gyldne farve træder klart frem på det høj-røde saffian, det fineste skind bogbinderen havde. Formatet er stort (27 × 18 cm), og bogens sider består af kraftigt skrivepapir.⁴

Det er ikke en overdrivelse, at bogen ville være en konge værdig, for den har en kongelig forgænger. Da Thiele skulle forsøge at skabe sig en karriere, havde han brug for majestættens støtte til den dannelsesrejse, der kunne bane vejen for et embede. Han bad derfor i 1823 om tilladelse til at dedikere den fjerde del af sine indsamlede folkesagn til Frederik 6., og Thiele fortæller i sine erindringer, at han bad bogbinder P.F. Friis om at indbinde et smukt eksemplar. Med slet skjult stolthed beretter Thiele i sine erindringer om, hvordan han før audiensen pakkede bøgerne ud "for hemmeligt at nyde den

Faderglæde, at see mine Bøger i rødt Saffian med Guldsnit. Forunderligt!"⁵ Da den smukke "Sparebøsse" ca. otte år senere lå på gavebordet på Charlottenborg, kunne den i kraft af udstyret både vise omgivelserne, hvor højt skattet hans datter var, og hvad han formåede i kraft af sin status og sin sans for og glæde ved æstetik og boghåndværk.

Bogen er bemærkelsesværdig, ikke blot i sit udstyr, men også i kraft af sin tilblivelseshistorie. Bevaret sammen med bogen er et håndskrevet digt fra bogbinder P.F. Friis med titlen "Da jeg indbandt 'Idas's Sparebøsse'" og dateret "Juleaftens Morgen" kl. 2. Friis har altså måttet tage natten i brug for at få bogen færdig til den store aften, men han har ikke desto mindre fundet tid til på vers at give udtryk for sin glæde ved i kraft af arbejdet at "nævnes blandt danske Digteres Tal / Endskiønt jeg kun laver de Bøgers Skal"⁶ I digtet priser Friis sit venskab med Thiele og fortæller, hvordan han forestiller sig, at bogen vil bidrage til, at Ida selv kan fastholde sine barndomsminder og dermed bevare sin kærlighed til Gud og

Idas mor, Sophie Thiele. Det Kgl. Bibliotek, Billedsamlingen

forældrene. Digtet er samtidig et klart udtryk for, at Friis gerne vil bringe sit nære forhold til Thiele til protokols og herved blive forbundet med en indflydelsesrig mand i datidens kulturelite. Det var da også Friis, der i sit værksted lærte den fingernemme Thiele at lave fine papiræsker i begyndelsen af 1820'erne⁷ – en færdighed, der var med til at give ham en stor stjerne hos Kamma Rahbek i Bakkehuset. Fru Rahbek, på sin side, hjalp ham med at udtænke planerne for, hvordan han gennem sin dannelsesrejse kunne fremme sin karriere.⁸

Relationer og netværk forbundet med produktionen af *Ida's Sparebøsse* peger således på, at bogen som medie, som æstetisk objekt, som håndværk og som gave i høj grad blev en genstand, der både kunne anvendes til at fremme en karriere og til at understrege en erhvervet position. Udførlige analyser af sådanne net-

værk omkring bogproduktionen knyttet til børn i perioden vil være en væsentlig del af projektet "Rundt om børnebogen", bl.a. inspireret af boghistorikerne Robert Darnton og Roger Chartier.⁹

Barneliv på Charlottenborg

Mens det altså ikke var nyt, at en bog blev udformet så smukt, var det i høj grad en nyskabelse i dansk sammenhæng, at så fornem en bog blev stilet til et lille barn og at den handlede om barneliv. Dermed bliver *Ida's Sparebøsse* også en kilde til barndomshistorie. Familielivet på Charlottenborg fylder de fleste sider af bogen, der indledes med beskrivelsen af Idas fødsel d. 22. august 1830. Thieles spinkle og meget omhyggelige gotiske håndskrift giver indtryk af en embedsmand, for hvem den smukke håndskrift er et adelsmærke og en karrierefremmende færdighed, men det er blot de første 33 sider, der er beskrevet. Baggrunden for dette er trist: I april 1835 døde Sophie Thiele, Idas mor, af skarlagensfeber, og sammen med sin lillesøster Hanne voksede Ida op hos bedsteforældrene. I denne periode begyndte Ida, som vi skal vende tilbage til om lidt, at korrespondere flittigt med sin far.

I*da's Sparebøsse* giver et enestående førstehåndsindblik i det intime hjemmeliv i en borgerlig småbørnsfamilie særligt i årene 1830-1832, som fylder mest. På bogens første sider fortælles om, hvor lettede og glade hele familien var over at fødslen gik godt, om Idas dåb og om hendes nærmeste familie. Mest bemærkelsesværdigt er måske, hvor tæt og kærligt forholdet mellem far og datter fremtræder. Han kan næsten ikke holde ud, at hun skal vaccineres, han bekymrer

sig, da hun får tænder, og frygten for at datteren skal blive alvorligt syg eller komme til skade fylder meget. Dette skal måske ses i lyset af Thieles erfaringer med tab: Han fortæller direkte sin datter på bogens første sider om sin store sorg, da han inden for få år som ung mand mistede først sin mor, senere sin far og sin bror og sidst, men ikke mindst sin første kærlighed, Idas mors søster, der døde som 17-årig i 1820.¹⁰ Han beskriver med udelt glæde, hvordan hans lille datter besøger ham i arbejdsværelset, roder i hans skuffer og snart kan udpege billedhugger Thorvaldsen, kunsthistoriker Høyen og kongen på malerierne i værelset. Fra morgenstunden har hun hans fulde opmærksomhed: “Det blev en daglige Vane, at du krøb over til Fader i hans Seng og legede med ham, indtil du blev utaalmelig efter at få din Øllebrød”. Beskrivelsen af, hvordan hun lærer at gå og at tale, af familiens fejring af jul og fødselsdage, og af relationerne mellem barn, forældre og bedsteforældre efterlader indtryk af en opvækst, der på flere punkter kan give associationer til barneliv i dag.

Barnet i centrum

Ved nærmere granskning kan genkendelige elementer ikke dække over, at Thiele både i form og indhold fremskriver et særligt, privilegeret og – fristes man næsten til at skrive – *dyrket* barn. Thiele fortæller, hvordan han, da Ida var et halvt år gammel, i anledning af sin hustrus fødselsdag 4. januar 1831, fik den lille pige udstyret med vinger og lod hende overbringe moderen et digt. Han havde selv skrevet det, og det konkrete brev, der blev overbragt Sophie, er bevaret i original, ligesom det er afskrevet i bogen til Ida. Det indledes således:

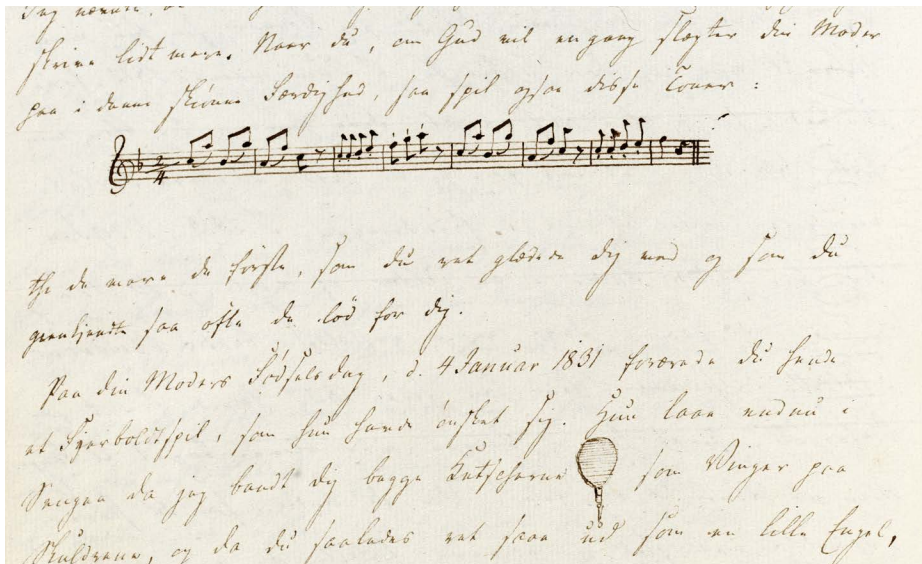
Fra Himlens Sale jeg fløi herved
Til Jordens Land
At frydes ved trofast Kiærlighed
Mellem Quinde og Mand.

Vel græd de deroppe, da borte jeg foer.
Det var en Gru!
Men her er det bedre hos dig, o Mo'er!
Her bliver jeg nu!

Barnet iscene- og italesættes her eksplicit som det væsen, der forbinder det guddommelige og himmelske rige med jorden, og som oven i købet udtrykker sig på rimede vers! Ida kommer ikke kun til at fremstå som den tydeligvis elskede datter, men også som et udtryk for den tids moderne barndomsopfattelse – romantikkens – som på én gang udvikles og afspejles i tysk og engelsk litteratur; fra Wordsworth til E.T.A. Hoffmann. Adskillige steder i *Ida's Sparebøsse* optræder beskrivelser af det iscenesatte barneliv, herunder hvorledes hun i 1832 blev portrætteret af Christen Købke, og hvordan hun selv, klædt ud som bondepige, overbragte morfaren portrættet:

“[...] med et Skiælmeri, som forundrede os alle, fordi du dermed viste, at du forstod din Rolle, gik du hen foran den kiære Bedstefader, neiede og dreiede dig derefter om, idet du præsenterede ham det Portrait, som du bar paa Ryggen”.

De mange beskrivelser af Ida, iscenesat som yndig engel, bondepige eller senere sågar som alf i en blomsterkransbesmykket have, giver indtryk af, at en ny tids barndomsopfattelser ikke kun optræder i litteraturen, men også får konsekvenser for små levende børn, der tilegner sig

Bogen er udfyldt med sirlig håndskrift; sine steder tillige med små tegninger (her en ketscher) og nodelinier. Foto: Mikael Müller, Det Kgl. Bibliotek.

samtidens normer og idealer for barnlig op- og fremtræden.

Udover at være en kilde til boghistorie, til barneliv og til forestillinger om barndom er *Ida's Sparebøsse* en yderst bemærkelsesværdig kilde til, hvorledes en far og forfatter tiltaler et barn på et tidspunkt, hvor forestillingen om barnet som læser og bruger af bøger er under udvikling. Thiele henvender sig direkte til datteren med ord som "Min elskede, lille Ida" og "Mit elskede Barn", og han reflekterer i teksten over, hvad hun vil synes er interessant at læse, når hun bliver større. Med andre ord er teksten en kilde til, hvordan man også i denne periode overvejer nye måder at skrive til børn, når det gælder teksters form, indhold og medie. Da Thiele skal finde en gave til datterens toårs fødselsdag, et halvt år efter produktionen af *Ida's Sparebøsse*, er det bemærkelsesværdigt, at han igen får pro-

duceret en bog til hende: "Jeg bragte dig paa denne Dag en Billedbog hvori en deel Billeder vare udklippede og paaklistrede". En sådan privatproduceret bog kan ses som udtryk for, at der savnedes billedbøger specifikt rettet mod mindre børn på det børnebogsmarked, der i disse år stadig var i sin vorden.¹¹

Bog- og litteraturhistorie med barnet i centrum

Det er netop udbuddet og brugen af billedbøger og anden børnelitteratur, som det tværfaglige forskningsprojekt *Rundt om børnebogen – Børns bøger i skole, hjem og på bogmarkedet* undersøger ud fra forskellige synsvinkler. Projektet sætter fokus på perioden 1790-1850, hvor bøger for børn for alvor udviklede sig til et selvstændigt marked. I slutningen af 1700-tallet blev der udgivet meget få bøger i Danmark, der var målrettet børn, og mange

– formentlig de fleste – drenge og piger ville alene møde en ABC og en katekismus, før de senere i livet erhvervede sig bl.a. salmebog og almanak. Halvtreds år senere produceredes i Danmark en bred og varieret vifte af bøger til børn og unge: Titler til fritidslæsning og skolebrug, faglitteratur og skønlitteratur, poesi og prosa, små billige hæfter og dyre værker, tykke skolebøger for de større børn og kortere udgaver for de første begyndere. For at få indblik i denne udvikling på bogmarkedet og samtidig undersøge, hvordan bøgerne konkret kom i brug blandt datidens børn, må man kombinere tilgange fra litteraturhistorie, boghistorie, skolehistorie og barndomshistorie og trække på såvel undersøgelser af de bevarede bøger som på arkivalisk materiale, og på såvel kvantitative som kvalitative metoder.¹²

Projektet, der er finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, har siden sin begyndelse i januar 2016 været huset af Det Kgl. Bibliotek. Dette har været af afgørende betydning, fordi projektets forskere derved har fået mulighed for at identificere et stort korpus af “bøger for børn” (i alt næsten 3.000 enheder) og at bestille et større antal af disse bøger frem i fysisk form, sådan at vi har kunnet studere dem som fysiske objekter og bl.a. har haft mulighed for at identificere nogle af de forandringer mht. formater, illustrationer, indbindinger m.m., som gør sig gældende i de undersøgte tiår. Samtidig arbejder vi mikrohistorisk med udvalgte *cases*, hvor vi følger bestemte aktører – både forfattere, forlæggere, skolelærere, forældre og børn – for at få indblik i hvordan bøger i praksis blev skabt, formidlet, læst og forstået. Vores særlige interesse gælder forskellige børns brug af bøger og deres konkrete

Ida Thiele som voksen. Det Kgl. Bibliotek, Billedsamlingen

oplevelser og erfaringer med bøger og læsning. Imidlertid er det langt lettere at finde gode kilder til *voksnes* intentioner og praksis, eksempelvis i børnebøgernes forord og i arkivalisk materiale. Hvorvidt er det overhovedet muligt at komme på sporet af børnenes *egne* stemmer?

Vejen til Det Kgl. Bibliotek

Da vi tilbage i 2014 søgte om midler til projektet, måtte vi naturligvis angive, hvor vi forventede at finde kilder til, hvad børn faktisk læste, hvordan de læste, og hvad de mente om det de læste. Fordi vi fra tidligere projekter vidste, at man i slutningen af 1700-tallet i høj grad opfordrede børn til at skrive breve, søgte vi i Det Kgl. Biblioteks brevbase efter personer, som vi forestillede os ville gemme breve fra børn og finde interesse i, at børn producerede breve. Vi søgte derfor på periodens forfattere og særligt dem, vi vidste havde

interesse i børn og fortællinger. Stor var vores glæde, da der i basen dukkede en post op med 203 breve skrevet af Ida Wilde, f. Holten Thiele til hendes far, Just Mathias Thiele, fra hun var omkring 7 år gammel. Gennem brevene, der er skrevet fra omkring 1837 og frem, får vi indblik i, ikke bare hvordan et barn formulerer sig om sin hverdag, herunder sin læsning, men også om et barns oplevelser med andre kunst- og udtryksformer, såsom drama, musik og dans. Ida læser, men hun går også i teatret, spiller komedier med sine fætre, og arbejder på sit eget dukketeater med sin søster. Samtidig er brevene i sig selv en kilde til, hvordan et barn på det tidspunkt lærer at bruge brevmediet: Hvilke normer gælder for form og indhold, og hvordan udvikler et barn sin evne til at skrive og i det hele taget udforme et smukt brev?

Når man anvender en mikrohistorisk tilgang er det ikke kun for at muliggøre en detaljeret og kildenær beskrivelse af individuelle aktørers oplevelser og erfaringer. Det handler primært om, at man ved at lægge et stykke fortid 'under mikroskopet', får mulighed for at opnå indsigter i processer og relationer, som først bliver synlige på mikroplanet.¹³ Eksempelvis hvordan børn og voksne i guldalderens København interagerede i skabelsen af en læsekultur i hjemmet. Men skal mikrohistorisk forskning lykkes, kræver det et stort og righoldigt kilde-materiale, netop hvis sådanne processer og relationer skal indfanges så præcist og nuanceret som muligt. Det var med henblik på at tilvejebringe et sådant materiale, fokuseret omkring de samme personer, at vi søgte videre rundt om Ida. Det viste sig, at Thieles svarbreve til datteren også er bevaret, og heri kan man bl.a. læse en

fuld beskrivelse af Thorvaldsens indtog i København ved hjemkomsten fra Rom i 1838. Den varme tiltaleform, man så i *Ida's Sparebøsse*, genfinder man i brevene: Faderen blev så glad, skriver han, da han modtog hendes seneste "lille kiærlige Brev", både på grund af savnet af døtrene og "fordi dit Brev var skrevet saa ordentligt".¹⁴ Efter den udførlige beretning om Thorvaldsens indtog – fra velkomsten på skibet ud for Langelinie, over triumftøget fra Toldboden til Charlottenborg, til kunstnere og håndværkeres fakkeltog om aftenen – foreslår Thiele, at Ida læser fortællingen for sin lillesøster. Bemærkningen afspejler, at litteratur for børn i denne periode også udvikler sig som en del af læse- og brevkulturen i den borgerlige familie.

Da vi begyndte at fortælle kolleger om vores foreløbige fund, blev vi snart hjulpet videre til flere kilder. Litteraturhistoriker Per Dahl nævnte, at afdøde litteraturprofessor Finn Hauberg Mortensen havde skrevet om Thiele, som han selv nedstammede fra, og Hauberg Mortensen har da også udarbejdet afsnittet om Thiele i Gyldendals *Dansk litteraturhistorie* (1984).¹⁵ I en artikel specifikt om Thiele-familien, H.C. Andersen og "Den lille Idas Blomster" nævner han kort *Ida's Sparebøsse* og henviser til den i en notetekst med ordlyden: "Ida's Sparebøsse' [...] er i mit øje".¹⁶ I den almindelige afsøgning af feltet mødtes vi også med musikhistoriske forskere på Det Kgl. Bibliotek, og seniorforsker Claus Røllum-Larsen nævnte, at der på det lokalhistoriske museum i Balslev havde været en udstilling om Thiele-familien.

Disse spor måtte vi naturligvis følge. Kort efter stod vi på Lokalhistorisk

Arkiv i Lejre, hvor arkivar Bente Trane kunne lede os videre til de arvinger, der havde hjulpet med materiale til udstillingen i 2005 i anledning af 200-året for H.C. Andersens fødsel. I slutningen af januar 2017 besøgte vi Niels Hauberg, Allerød, der viste sig at eje en sandrigdom af materiale om slægten, og som også kunne henvise os til familiemedlemmer, der var i besiddelse af andre mulige kilder. Hos Lise Holten, formand for *Slægtsamfundet Holten*, så vi den såkaldte *Lindegaardsbog*, der indeholder tegninger og beskrivelser af den fine gård i Horns Herred, hvor Ida tilbragte en stor del af sin barndom med bedsteforældrene. Og endelig den 4. marts sad vi med *Ida's Sparebøsse* i hænderne, da vi var på besøg hos Ella Bredsdorff, enke efter Finn Hauberg Mortensen. Ikke nok med, at Ella Bredsdorff gæstfrit inviterede os på kaffe og fortalte, hvad hun vidste om sin mands arbejde med Thiele: Hun havde ved vores ankomst gjort klar til at overdrage os den smukke røde bog, så den kunne indgå i Det Kgl. Biblioteks samlinger sammen med andet materiale, som hendes mand havde gemt, herunder fødselsdagsbrevet, hvor englebarnet Ida gennem Just Mathias Thieles pen lykønsker sin mor.

Fra fund til forskning

Kombinationen af et bog-, barndoms- og litteraturhistorisk blik får et værk som *Ida's Sparebøsse* til at folde sig ud på nye måder. Den overordnede undersøgelse af bogens tilblivelseshistorie, af dens konkrete udformning som medie, og af form og indhold viser, at disse tilgange er tættere forbundne end forskningen hidtil har været opmærksom på. Fundet af Idas breve til faderen

i 2014 sandsynliggjorde, at vi gennem projektet ville kunne bidrage med viden om konkrete børns brug af bøger og tilknyttede medier, og at vi ville kunne finde flere lignende kilder. Som nævnt var Just Mathias Thiele selv ansat ved Det Kgl. Bibliotek og tillige en pioner for indsamlingen af sagn, rim og remser. Vores foreløbige fund i bibliotekets egne samlinger, i Rigsarkivet og i private samlinger peger i retning af, at hans vilje til og mulighed for at arkivere også skrifter af og om børn bliver betydningsfuld for den fremtidige forskning i børn og bøger. Ved at kombinere de forskellige kilder, der dukker op omkring Ida, kan vi tegne konturerne af et af periodens læsende børn, og *Ida's Sparebøsse* er en uvurderlig brik i dette puslespil.

Arbejdet med at finde kilder til børn fra andre kredse og andre perioder er vi blevet ledt til andre arkiver og samlinger. Børns tekster og andre udtryksformer, f.eks. tegninger, er ikke altid registreret, men kan henligge uregistreret i arkiver eller samlinger som noget, man ikke rigtig ved, hvad man skal gøre ved. Måske fremgår det ikke klart, hvem der er afsender, og børn daterer heller ikke nødvendigvis deres tekst- eller billedproduktion, hvilket besværliggør arkivering. Vi håber derfor også, at denne artikel kan få læserne til at overveje kendskab til materiale fra perioden 1790-1850, hvori børn kommer til orde eller fremtræder i forbindelse med bøger og læsning: Alle henvendelser modtages med taknemmelighed. I jagten på viden om børns læsning kan bøger og skrifter, der ser ubetydelige ud ved første øjekast, vise sig at rumme lige så vigtige perspektiver for forskningen som guldrandede gaver.

Noter

- 1 Thomas Hansen Erslew: *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark*, 3. bd. [1853], 1963, s. 328-330, C.F. Bricka (red.): *Dansk Biografisk Leksikon*, 1. udg., bd. 17, 1903, s. 184-188.
- 2 H.C. Andersen: "Bemærkninger I:1863", i Erik Dal m.fl. (red.): *H.C. Andersens eventyr VII*, 1990, s. 4.
- 3 Om projektet generelt, se hjemmesiden <projekter.au.dk/rob> samt Charlotte Appel og Nina Christensen: "Follow the Child, Follow the Books. Cross-Disciplinary Approaches to a Child-Centered History of Danish Children's Literature 1790-1850", i *International Research in Children's Literature*, 10, 2, 2017, s. 194-212.
- 4 Tak til seniorforsker Anders Toftgard og akademisk medarbejder Sonny Ankjær Sahl, begge Det Kgl. Bibliotek, for hjælp til udarbejdelse af bindbeskrivelsen.
- 5 Just Mathias Thiele: *Af mit Livs Aarbøger I*, s. 191. Finn Hauberg Mortensen omtaler forbindelsen mellem de to bogudgaver i "Slægten og familierne, 'den dumme Phantasie' og døden – 'Den lille Idas Blomster' i biedermeierkulturen", i *Danske Studier*, 1986, s. 78.
- 6 P.F. Friis: "Da jeg indbandt: 'Ida's Sparebøsse.'" Manuskript dateret "Juleaftens Morgen kl. 2" [24.12.1831], i Det Kgl. Biblioteks eje, p.t. under katalogisering.
- 7 *Af mit livs Aarbøger*, bd. 1, s. 141.
- 8 *Af mit livs Aarbøger*, bd. 1, s. 189.
- 9 Robert Darnton: "What is the History of Books?", i *Daedalus*, 111:3, 1982, s. 65-83, og Roger Chartier: "Texts, Printings, Readings", *The New Cultural History*, ed. Lynn Hunt, Berkeley 1989, s. 155-75.
- 10 Thieles mor døde i 1812, faderen og broderen i 1815, se Thomas Hansen Erslew: *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark*, 3. bd. [1853], 1963, s. 328 og Just Mathias Thiele: *Ida's Sparebøsse*, 1831, s.p.
- 11 Om billedbogens historie, se Vibeke Stybe: *Fra billedark til billedbog. Den illustrerede bog i Danmark indtil 1950*, 1983 og Nina Christensen: "Barn, billedbog og billedkunst. Forestillinger om barndom i og omkring billedbøger i midten af 1800- og 1900-tallet", i *Passepartout*, 38, 2017, s. 37-51.
- 12 Konkret vil ph.d.-stipendiat Karoline Baden Staffensen i sit arbejde have særlig fokus på skolen, Charlotte Appel på bogmarkedet, og Nina Christensen på udviklingen af en læsekultur i hjemmet – tre vigtige arenaer for børns møde med bogmediet.
- 13 Nærmere om mikrohistoriske tilgange, se bl.a. Liv Egholm: "Mikrohistorie", i *Den jyske Historiker* 85, 1999, s. 20-46.
- 14 Brev fra Just Mathias Thiele til Ida Holten Thiele 20. september 1838, NKS 4437, 4^e, II.
- 15 Finn Hauberg Mortensen: "Den litterære institution", i *Dansk litteraturhistorie*, bd. 5, 1984, s. 288-338.
- 16 Finn Hauberg Mortensen: "Slægten og familierne, 'den dumme Phantasie' og døden – 'Den lille Idas Blomster' i biedermeierkulturen", i *Danske Studier*, 1986, s. 72- 94.

JULEAFTEN 1831